

Date: 13th October-2026

TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL TA'LIM OLISH
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-
SHAROITLARI

Abdurashidova Nozima Abduraxmon qizi

E-mail: nozimaabdurashidova2000@gmail.com

Annotatsiya. Tezida o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritiladi. Ta'lim maqsadini belgilash, topshiriqlarni individuallashtirish, o'quv motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash, teskari aloqa va refleksiyadan foydalanishning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, mustaqil ta'lim, pedagogik shart-sharoit, o'quv motivatsiyasi, individual yondashuv, refleksiya, o'zini boshqarish, o'qitish metodikasi

KIRISH

Ta'limning zamonaviy maqsadlari o'quvchining faqat tayyor ma'lumotlarni o'zlashtirishi bilan chegaralanmaydi. O'quvchi ma'lumotni mustaqil izlash, turli manbalarni solishtirish, dalillarni tahlil qilish, xulosa chiqarish va o'z faoliyatini baholashni ham o'rganishi zarur. Bunday ko'nikmalar o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi va kundalik hayotda mustaqil qaror qabul qilishi uchun muhim asos yaratadi.

Mustaqil ta'lim olish o'quvchining o'z o'quv faoliyatida maqsadni tushunishi, ish rejasini tuzishi, zarur vositalarni tanlashi, vazifani bajarishi va natijani tahlil qilishi bilan bog'liq. Bu jarayon o'qituvchining ishtirokisiz bajariladigan ishlar bilangina cheklanmaydi. Aksincha, o'qituvchi dastlab yo'l-yo'riq ko'rsatadi, keyinchalik esa o'quvchiga mas'uliyatni bosqichma-bosqich topshirib, uning mustaqilligini rivojlantiradi.

Mustaqil ta'limning pedagogik mazmuni

Mustaqil ta'lim o'quvchidan bilishga qiziqish, mas'uliyat, vaqtni rejalashtirish va o'z natijalarini tahlil qilishni talab qiladi. L. S. Vigotskiy ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi munosabatni yoritishda o'quvchining yordam bilan bajara oladigan faoliyati hamda mustaqil bajara oladigan faoliyati orasidagi farqqa e'tibor qaratgan [1]. Ushbu g'oya pedagogik amaliyotda topshiriqlarni o'quvchining hozirgi imkoniyatlariga mos tanlash va zarur yordamni me'yorida berish muhimligini ko'rsatadi.

Mustaqil ishning samarasi topshiriqning murakkabligigagina emas, balki uning maqsadi, mazmuni va o'quvchiga qanchalik tushunarli ekaniga ham bog'liq. Agar o'quvchi vazifani nima uchun bajarayotganini va yakunda qanday natijaga erishishi kerakligini bilsa, o'z faoliyatini rejalashtirish osonlashadi. Shu sababli o'qituvchi topshiriq shartlarini aniq bayon qilishi, bajarish mezonlarini tushuntirishi va zarur resurslarni ko'rsatishi lozim.

Mustaqil ta'limni rivojlantirishning asosiy shart-sharoitlari

• **Aniq maqsad va mezonlar.** Har bir mustaqil ishda kutilayotgan natija, bajarish bosqichlari va baholash mezonlari tushunarli bo'lishi kerak. Bu o'quvchiga vazifani to'g'ri talqin qilish va natijasini tekshirish imkonini beradi.

Date: 13th October-2026

• **Individual yondashuv.** O'quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishi va ishlash sur'ati turlicha bo'lishi mumkin. Shu bois topshiriqlarni darajalar bo'yicha taklif qilish yoki bir xil vazifani bajarish uchun turli yordam vositalarini taqdim etish maqsadga muvofiq.

• **Muammoli va izlanishga yo'naltirilgan topshiriqlar.** Tayyor javobni takrorlashdan ko'ra, dalil topish, variantlarni taqqoslash, muammoga yechim taklif qilish va o'z xulosasini asoslashni talab qiluvchi topshiriqlar mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi.

• **O'quv motivatsiyasi.** Topshiriqning hayotiy vaziyatlar bilan bog'lanishi, o'quvchining tanlov imkoniyatiga ega bo'lishi va natijadagi o'sishni ko'rishi uning faol ishtirokini qo'llab-quvvatlaydi.

• **Teskari aloqa va refleksiya.** O'qituvchi bajarilgan ishning kuchli tomonlari va takomillashtirish zarur bo'lgan jihatlarni aniq ko'rsatadi. O'quvchi esa o'z ishini mezonlar asosida tekshiradi va keyingi safar nimalarni o'zgartirishini belgilaydi.

Mustaqil ishlarni tashkil etish metodikasi

Mustaqil ta'limni tashkil etishda vazifalarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish foydali. Birinchi bosqichda o'quvchi namuna yoki aniq ko'rsatmalar asosida ishlaydi. Ikkinchi bosqichda u ma'lumotni o'zi tanlaydi, reja tuzadi va ishni bajarish usulini belgilaydi. Keyingi bosqichda esa o'quvchidan mustaqil qaror, dalillangan xulosa yoki kichik loyiha taqdimoti kutiladi. Bu ketma-ketlik o'quvchining o'zini boshqarish ko'nikmalarini izchil rivojlantiradi.

Masalan, muayyan mavzu bo'yicha mustaqil ish tashkil etilganda, o'quvchi avval savol yoki muammoni aniqlaydi, keyin darslik va tavsiya etilgan manbalardan ma'lumot to'playdi, muhim fikrlarni ajratadi, xulosasini yozadi va sinf oldida taqdim etadi. O'qituvchi bu jarayonda manbaning ishonchliligini tekshirish, ma'lumotni o'z so'zlari bilan bayon qilish va boshqa muallif fikriga havola berish qoidalarini ham tushuntirishi mumkin.

Mustaqil ishning barcha bosqichlarida o'quvchi bilan muloqot saqlanishi kerak. Qiyinchilik tug'ilganda darhol tayyor javobni berish o'rniga, yo'naltiruvchi savollar berish, kichik maslahat yoki qo'shimcha manba tavsiya qilish mumkin. Bunday yordam o'quvchining muammoni o'zi hal qilishga bo'lgan intilishini saqlab qoladi.

Baholash, tarbiyaviy jihat va kutiladigan natijalar

Mustaqil ta'lim nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki mas'uliyat, intizom, halollik, sabr-toqat va o'z mehnatiga hurmat kabi tarbiyaviy sifatlarni ham rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchi topshiriqni o'z vaqtida bajarish, manbalardan to'g'ri foydalanish va o'z xulosasi uchun javob berishni o'rganadi. Shu sababli mustaqil ta'limni tashkil etishda ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlar birgalikda ko'zda tutilishi kerak.

Baholash mezonlari faqat yakuniy javobning to'g'riligini emas, balki ish jarayonini ham qamrab olishi mumkin: maqsadni tushunish, reja tuzish, manbalarni tanlash, dalillarni qo'llash, xulosani asoslash va natijani taqdim etish. O'z-o'zini baholash varaqasi yoki qisqa reflektiv savollar o'quvchiga o'z taraqqiyotini ko'rishga yordam beradi. Biroq baholash vositalari o'quvchilarning yoshi va ta'lim bosqichiga mos bo'lishi lozim.

Mustaqil ta'lim samaradorligini aniqlashda o'quvchining bir martalik natijasidan ko'ra, vaqt davomida kuzatiladigan o'zgarishlarga e'tibor berish maqsadga muvofiq. Masalan, o'quvchi topshiriqni kamroq yordam bilan bajara boshlashi, o'z vaqtini yaxshiroq

Date: 13thOctober-2026

rejalashtirishi, xulosalarini dalillar bilan asoslay olishi yoki xatolarini mustaqil aniqlashi rivojlanish belgisi bo'lishi mumkin.

XULOSA

O'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirish aniq maqsad qo'yish, individual yondashuv, izlanishga undovchi topshiriqlar, teskari aloqa va refleksiyaning o'zaro uyg'unlashtirishni talab etadi. O'qituvchining yo'naltiruvchi yordami o'quvchi mustaqilligini cheklamasdan, uni bosqichma-bosqich kuchaytirishi lozim. Ta'limiy vazifalar bilan bir qatorda mas'uliyat, halollik va o'z faoliyatini baholash odatlarini rivojlantirish ham muhimdir. Mazkur shart-sharoitlar izchil qo'llanganda o'quvchining bilim olishga faol munosabati va mustaqil fikrlash ko'nikmalari mustahkamlanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва: Педагогика-Пресс, 1999.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва: Логос, 2004.
3. Хуторской А. В. Современная дидактика. Санкт-Петербург: Питер, 2001.
4. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. 4th ed. Maidenhead: Open University Press, 2011.
5. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. 1998; 5(1): 7–74.
6. Ambrose S. A., Bridges M. W., DiPietro M., Lovett M. C., Norman M. K. How Learning Works: Seven Research-Based Principles for Smart Teaching. San Francisco: Jossey-Bass, 2010.

